

Din ladă a apărut <și> o condică; bijuteriile existente și ceasurile nu corespundeau condiciei, fiind în unele privințe mai mult, iar în altele mai puțin. De aceea, a fost adus și întrebat bijutierul său francez Eau-de-Chair (?); acesta a arătat că <voievodul> îl pusese să strice un inel mic cu diamant și să-l adauge la colier. Astfel s-a aflat că lipsesc un inel cu diamant și unul cu nestemate și un ceas; în locul lor au ieșit la iveală patru bucăți mici de briliante; și că, ceasul îl pusese în sîn pentru a-l da undeva; nu se știe încă unde s-a dus <acest ceas>.

Și, articolele reprezentînd bijuterii fiind acestea, confirmăm și întărim, prin semnăturile și pecetele noastre puse în acest loc, faptul că nu are alte bijuterii.

Robul, Vasilachi	Robul, Iordache,	Robul, Dumitrache
Razu, fost hatman, acum caimacam	fost hatman, acum caimacam	Sturza, vornic,
<Sigiliu>	<Sigiliu> ⁵	acum caimacam <Sigiliu>

Robul, Ioniță	Robul, Ioniță	Robul, Nicolae	Robul, Manase,
Delianu, logofăt, acum caimacam	Sturza, vornic	Ruset, vornic	spătar
<Sigiliu>	<Sigiliu>	<Sigiliu>	<Sigiliu>

Robul, Todirașcu	Robul, Nicolache ⁶ ,
Baș, spătar	baș-paharnic, gînerle pomenitului
<Sigiliu>	voievod, acum <Sigiliu>

⁵ Singurul sigiliu cu legenda în caractere arabe: ... *Yorgaki*.

⁶ Nicolae Baș — mare paharnic, membru al Divanului domnesc.

Sate dobrogene dispărute în cursul secolului al XIX-lea (II)

TUDOR MATEESCU

Completarea tabloului geografic al Dobrogei în trecut devine posibilă prin cercetarea unei game largi de izvoare. Astfel, pot fi cunoscute tot mai multe localități dobrogene dintre cele dispărute, îndeosebi în secolul al XIX-lea (pînă la 1878), existența lor putînd fi reconstituită printr-un minimum de date, la care, cu timpul, se vor adăuga, desigur, noi informații. Cercetările pe care le-am întreprins pînă acum, mai ales cele care au stat la baza primei părți a acestei lucrări¹, au avut drept rezultat scoaterea la lumină a unora dintre aceste loca-

¹ Vezi prima parte a articolului de față în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie «A. D. Xenopol»”, XIII, Iași, 1976, p. 171—183, unde se găsește și introducerea. Vom face apel și vom reveni asupra unor afirmații de acolo numai în cazul cînd acest lucru va fi neapărat necesar. Menționăm că despre satul

lități, cele mai multe rurale², dar și unele urbane³. Numărul lor a fost însă mult mai mare, ceea ce face necesară continuarea și aprofundarea cercetărilor. Deosebit de interesantă este stabilirea cauzelor care au dus la dispariția acestor așezări. În cele mai multe cazuri, așa cum am arătat pe larg în prima parte a lucrării de față, este vorba de efectele dezastruoase ale războaielor ruso-turce purtate pe teritoriul Dobrogei începând din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Au fost însă, după cum vom vedea, și cauze de altă natură, având aceleași rezultate tragice asupra destinului unor sate dobrogene și al locuitorilor acestora.

Prezentăm în continuare o nouă serie de așezări rurale dispărute de pe harta Dobrogei în cursul secolului al XIX-lea, păstrind însă speranța că cercetările viitoare vor îngădui completarea datelor asupra lor. Nădăjduim totodată că vom putea face cunoscute și alte localități dobrogene, cărora vitregia vremurilor le-a curmat în aceleași împrejurări existența.

AHMEDFACI. Cuvîntul *fakı* (în arabă *fakih*) are mai multe înțelesuri: „înțelept“, „cunoscător al legilor“, „cunoscător al teologiei islamice“. În acest caz este un epitet al numelui de persoană Ahmed. În Dobrogea au existat de altfel mai multe denumiri de sate formate în mod similar: Alifaci, Hasanfaci, Omurfaci, Osmanfaci, Pirifaci, Suleimanfaci, Velifaci. Așezarea Ahmedfaci se găsea în zona situată între brațul Sfîntul Gheorghe și lacul Razim, numită Cotul Dunavățului sau Cotul Bugeacului⁴. Prin tratatul de pace de la Adrianopol din 1829 s-a stabilit ca această regiune să fie nelocuită pînă la o depărtare de două ore de fluviu⁵, devenind zonă neutră⁶. La 3 noiembrie 1830, comisia de delimitare, constituită în vederea aplicării prevederilor tratatului, a convocat pe reprezentanții satelor din acest ținut — Prislav, Beștepe Moldovenească și Beștepe Turcească din cazaua (districtul) Tulcea și Caraibil, Sarinasuf, Dunavăț, Ahmedfaci (*Ameth-faké*) și Beibugeac⁷ din cazaua Babadag — pentru a li se pune în vedere că vor trebui să se mulțe dincolo de linia de delimitare. Li se lăsa doar răgazul de a-și transporta recoltele, animalele și materialele pentru noile locuințe⁸.

Ulmi, printre cele 11 prezentate în prima parte, am găsit între timp un mare număr de informații, din care rezultă caracterul curat românesc al acestei așezări.

² Pentru cele dispărute mai demult vezi Tudor Mateescu, *Un sat dobrogean în stăpînirea Mănăstirii Sf. Ioan din București (sec. XVIII)*, în „Biserica Ortodoxă Română“, XCIII (1975), nr. 3—4, p. 371—376.

³ Idem, *Un oraș dobrogean dispărut — Ester*, în „Pontica“, II, Constanța, 1969, p. 413—426; idem, *Une ville disparue de la Dobroudja — Karaharman*, în „Tarih Enstitüsü Dergisi“, II, Istanbul, 1971, p. 275—343. Pentru prima dintre aceste așezări vezi și Mihai Rada și Nicolae Cochină, *Identificarea aerofotografică a orașului medieval Ester, județul Constanța*, în „Revista muzeelor și monumentelor. Monumente istorice și de artă“, XLVI (1977), nr. 2, p. 62—64.

⁴ Al. P. Arbore, *Cotul Bugeacului. O încercare de reconstruire istorică a unui ținut de hotar dobrogean*, în „Analele Dobrogei“, II (1921), nr. 3, p. 353.

⁵ Gabriel Elfendi Noradounghian, *Recueil d'actes internationaux de l'Empire ottoman*, vol. II (1789—1856), Paris, 1900, p. 167.

⁶ Al. P. Arbore, *Cotul Bugeacului...*, p. 354.

⁷ Denumirile sînt transcrise defectuos. Pentru forma lor corectă vezi Al. P. Arbore, *Informațiuni etnografice și mișcări de populațiune în Basarabia sudică și Dobrogea în veacurile XVIII și XIX cu specială privire la coloniile bulgărești din aceste regiuni*, în „Analele Dobrogei“, X (1929), p. 29—30.

⁸ *Protocoale redactate în 1830 în vederea demarcațiunii fruntariei formată de Dunăre între Imperiul otoman, Rusia și Principatele dunărene...*, București, 1903, p. 39—40. (În continuare se va cita *Protocoale...*). Apare și sub forma *Meth-faké*.

Astfel, spre sfârșitul anului 1830, locuitorii acestor opt sate au fost nevoiți să-și părăsească vechile așezări, găsindu-și adăpost în alte locuri⁹. În marea hartă statistică rusă, tipărită în 1835, localitățile din Cotul Dunavățului sînt arătate ca nelocuite. Fostul sat Ahmedfaci nu figurează însă deloc, ci doar lângă Caraibil apare un lac numit *Amatfa*¹⁰, desigur, o transcriere defectuoasă pentru Ahmedfaci, lacul avînd deci aceeași denumire ca și satul care dispăruse. La 1850, Ion Ionescu de la Brad menționează în lista satelor dispărute din Dobrogea și *Amofalki*, așadar tot într-o formă coruptă, imediat după *Karaibeli*¹¹ (Caraibil). În urma cercetărilor pe care le-a făcut la fața locului, el face următoarea observație interesantă într-o scrisoare către Ion Ghica: „În căzaoa Tulcii, o mulțime de sate românești pustiite, pe malul Dunavățului pînă în Razâm. Locul dintre Razâm, mare și uscat este nelăcuit. Fin se face în el. Tăunii și țințarii sînt pricina de nu sînt acolo oameni“¹². Cauza reală era, cum am văzut, alta, dar de mare valoare este aprecierea reputatului agronom că satele din regiunea aceea fuseseră românești. Localitatea Ahmedfaci, de altfel ca și alte așezări din Dobrogea cu denumiri turcești, a avut, măcar în parte, și populație românească.

După declanșarea războiului Crimeii, tratatul de la Adrianopol n-a mai fost recunoscut de către turci și, încă înainte de încheierea acestui conflict militar, Poarta a trecut la repopularea Cotului Dunavățului, ca și a Deltei Dunării¹³, care i-a și revenit prin pacea de la Paris din 1856. Au fost refăcute toate satele părăsite prin strămutarea forțată a populației la sfârșitul anului 1830, cu excepția lui Ahmedfaci, rămas dispărut pentru totdeauna. În deceniul al treilea al secolului nostru, urmele acestei așezări se mai găseau încă, după cum putea să constate profesorul Al. P. Arbore, fiind situate „între Caraibil și Calica, acolo unde se termină dealul Sarghiolului, la sud de cota 82, în marginea bălților ce se desfac din lacul Razim și unde se vede astăzi vechiul cimitir turcesc“¹⁴.

BALABAN. Cuvîntul este de origine turcească și înseamnă „mare“, „uriaș“. În toponimia și onomastica românească a intrat probabil mai demult, dinaintea contactului cu turcii osmanlii, fiind luat așadar de la pecenegi sau cumani. La sînta Dunării se găsesc sate, lacuri, munți, movile, junci purtînd această denumire¹⁵. În Dobrogea este atestat un sat numit Balaban la 1543, în cazaua *Tekfûr-gölü*¹⁶ (mai tîrziu Techirghiol), care cuprindea părțile centrale ale provinciei. Alte două sate se numeau, tot atunci, Balabandji (tc. *Balabanci*)¹⁷. Nici unul dintre ele nu este identic însă cu cel care face obiectul acestor rînduri și care se găsea într-un ostrov al Dunării numit Balaban, de unde și denumirea satului.

⁹ Tudor Mateescu, *Chilia Veche și biserica românească din această localitate în timpul stăpînirii otomane*, în „Biserica Ortodoxă Română“, XCIX (1981), nr. 3—4 p. 346.

¹⁰ Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Hărți, D. XIX, 1.

¹¹ I. Ionescu (de la Brad), *Excursion agricole dans la plaine de la Dobrodja*. Constantinople, 1850, p. 76.

¹² Victor Slăvescu, *Correspondența între Ion Ionescu de la Brad și Ion Ghica, 1846—1874, publicată de...*, București, 1943, p. 106—107.

¹³ E. von Sydow, *Ein Blick auf des Russisch-Türkische Grenzgebiet an der unteren Donau*, în „Mittheilungen aus Justus Perthes geographischer Anstalt über Wichtige neue Erforschungen auf dem Gesamtgebiete der Geographie von Dr. A. Petermann (Petermann's Mittheilungen)“, Gotha, 1856, p. 156.

¹⁴ Al. P. Arbore, *Informațiuni etnografice...*, p. 30.

¹⁵ *Marele dicționar geografic al României*, vol. I, București, 1898, p. 207.

¹⁶ M. Tayyib (Gökbilgin, *Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlâd-i Fâtihân* (Yürük-ii, tătarii și „copiii cuceritorilor“ în Rumelia), Istanbul, 1957, p. 243.

¹⁷ *Ibidem*, p. 224, 226. Un sat Balabancea există și astăzi în părțile de nord ale Dobrogei.

Așa cum se știe, în trecut un număr mare de ostroave dunărene au fost locuite, având așezări stabile, unele cu o populație destul de numeroasă. Prin tratatul de la Adrianopol din septembrie 1829, s-a stabilit ca granița dintre Principate și Imperiul otoman să fie șenalul (*Thalweg*-ul) Dunării, iar insulele aflate pe partea stângă să revină teritoriului românesc¹⁸, de la care de altfel fuseseră răpite. Drept urmare, un număr de 79 de ostroave, după delimitarea din cursul anului 1830, au fost trecute în stăpînirea Țării Românești, alte 88 rămînînd în continuare Imperiului otoman¹⁹. Printre acestea din urmă se afla și ostrovul Balaban, care se afla în apropierea satului dobrogean Topalu²⁰ și care nu trebuie confundat deci cu ostrovul omonim din Delta Dunării, însemnat într-o hartă rusească manuscrisă din timpul războiului din 1768—1774²¹.

În marea hartă statistică rusă, care reflectă situația de la sfîrșitul războiului din 1828—1829, apare satul Balaban, cu 23 de case, situat într-un ostrov al Dunării, în imediata apropiere a satului Topalu de pe malul drept al fluviului²². Această așezare dunăreană exista așadar la acea dată, dar nu putem preciza deocamdată nimic în legătură cu vechimea ei. Tradiția păstrată la locuitorii satului Topalu, consemnată în deceniul al 3-lea al secolului nostru, nu are un temelie istoric, ci se bazează doar pe urmele de locuire aflate în ostrovul Balaban. Potrivit acestei tradiții, în secolul al XVIII-lea, fugarii din județul Ialomița ar fi venit în ostrov, unde au înființat o așezare stabilă la punctul numit „Coșere”. Mai tîrziu, ei au părăsit treptat insula, trecînd pe malul drept al Dunării, unde au întemeiat satul Topalu²³. Această tradiție este însă departe de adevărul istoric, mai întîi pentru că satul Topalu este atestat încă din secolul al XVI-lea²⁴ și apoi pentru că marea hartă statistică rusă menționează ambele așezări, Balaban și Topalu²⁵, care existau deci concomitent la acea dată.

Este adevărat însă că locuitorii satului Balaban s-au aflat în legături foarte strînse cu cei din Țara Românească. Ne sînt atestate, în primul rînd, schimburile comerciale, care vor continua, desigur, în virtutea unei vechi tradiții, și după dispariția așezării din ostrov. Astfel, la 24 octombrie 1831, Ștefan Ciolac „ot Balabanu, Țara Turcească” (Dobrogea) cumpăra de la un locuitor al satului Bîrdusanii Mari, județul Ialomița, 280 ocale rachiu de prune²⁶.

¹⁸ *Protocoloale...*, p. 1.

¹⁹ *Ibidem*, p. 41—44. Vezi și Ion I. Nistor, *Ravagiile epidemiilor de ciumă și holeră și instituirea cordonului carantinal la Dunăre*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice”, seria III, tom. XXVII (1944—1945), p. 383—384.

²⁰ *Protocoloale...*, p. 24—25, 42; Ion I. Nistor, *op. cit.*, p. 384.

²¹ Alexandru Ungureanu, *Hărți referitoare la țările române în arhivele și bibliotecile pariziene*, în „Revista Arhivelor”, anul L (1973), vol. XXXV, nr. 4, p. 647. În harta lui Schmidt (1774), tot în Delta, la sud-est de Letea, aproape de mare, este menționată o cișlă (stîină de iarnă), numită „Kiszla Balaban”. (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Hărți, D. VII. 12).

²² Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Hărți, D. XIX, 1.

²³ G. N. Șerbănescu, *Monografia comunei Topalu*, în „Analele Dobrogei”, IV (1923), nr. 1, p. 104; Victor Morfeș, *Relațiile satului Topalu cu ostroavele din fața sa*, *ibidem*, p. 113—114; *idem*, *Monografia comunei Topalu*, *ibidem*, nr. 4, p. 86—87; *idem*, *Infiltări românești dintr-o parte în alta a Dunării peste Balta Ialomiței. Note antropogeografice și istorice*, în „Buletinul Societății regale române de geografie”, XLVI (1927), p. 130.

²⁴ Bistra A. Cvetkova, *Cenen osmanski iztočnik za istorijata na Dobrudža prez XVI v.* (Un prețios izvor otoman pentru istoria Dobrogei în secolul al XVI-lea), în „Izvestia na narodnija Muzej-Varna”, vol. VIII (XXIII), Varna, 1972, p. 226.

²⁵ Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Hărți, D. XIX, 1.

²⁶ Arh. St. București, fond Comitetul Carantinelor, dosar 1322 B/1831, f. 905, 910.

Cînd, după războiul ruso-turc din 1828—1829, un mare număr de creștini din Dobrogea și Bulgaria se refugiază la stînga Dunării, printre aceștia s-au aflat și locuitori ai ostrovului Balaban. Într-un raport al Ocîrmuirii județului Ialomița din 24 aprilie 1834 privitor la acești refugiați, se arată că la satul Bordușanii Mari din acel județ se aflau așezați următorii „plugari“, originari din ostrovul Balaban, împreună, desigur, cu familiile lor: Voicu Albu, Petre Mocanu, Necula Buga, Stan Albu, Dinu Gadin, Petre Dragu, Necula Ciripeanu, Chiru Ciripeanu (Ciripan), Vintilă Dumitrache, Neagu sin Neagu, Vișan Neculaie Chiriac, Costandin sin Gheorghe Bulat²⁷. Pe de altă parte, are loc însă și procesul invers. La 29 septembrie 1832, Subocîrmuirea plășii Borcea raporta că un locuitor al satului ialomițean Găița, numit Stan Beidaut, era fugit în ostrovul Balaban²⁸.

La data aceea, satul din acest ostrov nu mai exista însă. La 12 iulie 1832, două familii „din sat(ul) Balaban, din ținut(ul) Turchii“ fugeau în Țara Românească²⁹. A doua zi se raporta de către trupele de pază de la Dunăre că „lăcuitoari(i) ostrovului Balaban au voit să fugă dintr-acel ostrov, de a trece dincoaci în prințipat“; dar autoritățile turcești au dovedit acest lucru, luînd măsuri de a-i împiedica, astfel că numai două familii reușiseră să fugă³⁰. Acestea erau familiile lui Dinu sin Ivan, de fel din Bordușanii Mari, compusă din patru persoane, și Stroe Țigău, originar din Găița, numărînd cinci suflete. Aduceau cu ei mici sume de bani, obiecte de îmbrăcăminte și „alte mărunțișuri ale casi(i)“³¹. La 2 august, aianul Hirșovei trimitea la carantina Piuă Petrii un om al său, Ghencea Ahmet, pentru a da de știre că „la satul Balabanu, în ostrovul turcesc din malul drept al Dunării(i), s-au bolnăvit șase oameni, mari și mici, din care doi băieți au murit cu moarte foarte grabnică, iar ceilalți patru s'au află bolnavi, și că, pă locuitori(i) acelu sat, după bănuiala ce s-au dat, i-au rînduit sub pază, prin știința aianului“³².

S-a luat imediat măsura ca revizorul carantinelor, căpitanul Andricu, să cerceteze acest caz pentru a descoperi adevărul³³. Acesta, ajuns la carantina Piuă Petrii, l-a găsit acolo chiar pe turcul Ghencea Ahmet, care adusese acea veste. Întrebat fiind, el a tăgăduit cele spuse anterior, arătînd, în cele din urmă, că aianul a răspîndit special această știre pentru ca șeful carantinei „să nu primească pe cei din decindea fugari“. Mai mult decît atît, erau mai bine de trei săptămîni de cînd aianul îi ridicase pe toți locuitorii din ostrov, mutîndu-i forțat pe malul drept al Dunării, încît în acel sat nu mai rămăsese „nici un suflet“. Căpitanul Andricu, pentru încredințare, a trimis doi oameni de încredere în ostrovul Balaban, „de s-au dus și au văzut cu ochii lor și nu au găsit nici un suflet de om în acel sat al ostrovului, fără numai casile, cu ușile și ferestrele stricate“. Mergînd și la satele din apropiere, oamenii de acolo au declarat că „este mai bine de trei sătpămîni de cînd aianul a trimis vreo cîțiva neferi de ai lui de au ridicat pă toți săteni(i) de la acel ostrov, fără de voia lor, de i-au

²⁷ Ibidem, fond Vistieria Țării Românești, dosar 5725 A/1834, f. 126—127. Vezi și Constantin Velichi, Veselin Trajkov, *Bălgarskata emigracia vāv Valahija sled rusko-turskata vojna 1828—1829* (Emigrația bulgară în Țara Românească după războiul ruso-turc din 1828—1829), Sofia, 1980, p. 391, unde transcrierea acestor nume nu este totdeauna corectă; de pildă cei doi locuitori numiți Albu apar cu numele tradus în limba bulgară — *Belija*. Incluziunea acestor fugari, fără nici un dubiu român, de către editorii documentelor printre emigranții bulgari este în contradicție evidentă cu adevărul istoric.

²⁸ Arh. St. Slobozia, fond Ocîrmuirea județului Ialomița, dosar 1766/1832, f. 4.

²⁹ Arh. St. București, fond Comitetul Carantinelor, dosar 2438/1832, f. 5, 10.

³⁰ Ibidem, f. 10.

³¹ Ibidem, f. 28—29.

³² Ibidem, dosar 3922/1832, f. 49.

³³ Ibidem, f. 49, 54.

trecut peste Dunăre, decindea, pentru că simțise că toți săteni(i) acei(a) era(u) să treacă dincoace³⁶. Așa a dispărut satul din ostrovul Balaban, așezare românească avind, foarte probabil, o vechime mult mai mare decât s-a presupus pe baza tradiției păstrate la Topalu.

Un timp, în virtutea obișnuinței, satul Balaban mai este pomenit în unele documente, ceea ce i-ar putea face pe cei neavizați să creadă că localitatea mai exista încă. Astfel, printre neguțătorii din Dobrogea care veneau la carantina Piuă Petrii, îndeosebi cu produse ale pescuitului, sint înregistrați, la 1833, Manea ciorbăgiul³⁵, Dumitru Ciobă, Mihai Craiu și Marin Pescaru „ot Balaban“³⁶; la 1834, din nou Mihai Craiu³⁷, Dumitru Cîrnat și Stan Vulpe³⁸; la 1835, Ion și Ilie (fără alt nume)³⁹. La 1838, Mihai Craiu este arătat ca locuitor al satului Topalu⁴⁰, iar satul Balaban încetează de a mai fi pomenit în documentele vamale de la Piuă Petrii sau de la altă vamă a Țării Românești.

Informația referitoare la Mihai Craiu constituie o dovadă că cel puțin o bună parte din populația fostului sat Balaban, dacă nu chiar în totalitate, a fost mutată la Topalu. Grăitor în acest sens este și un document din 16 iunie 1851 privind pichetele liniei Dunării, în care, enumerându-se satele de pe malul dobrogean al fluviului, este menționat și „Topalu sau Balaban“⁴¹. La acestea se adaugă și faptul că, așa cum se știa mai târziu, ostrovul Balaban aparținea sătenilor din Topalu. În deceniul al 3-lea al secolului nostru, jumătate din vitele lor, cai, boi, oi și mai ales porci, erau „date la iernatic“ în acest ostrov; acolo erau duși primăvara și stupii⁴².

Satul Balaban n-a mai fost refăcut însă niciodată⁴³. La 1850 niște mocani își țineau acolo caii⁴⁴, iar la sfîrșitul secolului trecut este descris ca o insulă lungă de 4 kilometri, conținînd numai pășuni și păduri de salcie și plop⁴⁵. După primul război mondial urmele satului se puteau vedea încă în ostrov, la punctul „Coșere“, unde se mai găseau morminte și cruci. Ciobanii și pescarii care mergeau acolo foloseau expresia „mă duc la Coșere“, dar și „mă duc la sat“⁴⁶, dovadă a dăinuirii amintirii satului Balaban de altă dată.

CARAHASAN. Cuvîntul turcesc *kara*, „negru“, intră în componența unui mare număr de denumiri de sate din toponimia otomană a Dobrogei, unele dintre ele, ca în acest caz, determinînd un nume de persoană („Hasan cel Negru“):

³⁶ Ibidem, f. 54, 62. Vezi și Tudor Mateescu, *Documente privind istoria Dobrogei (1830—1877)*, volum întocmit de..., București, 1975, p. 57—58.

³⁵ Arh. St. București, fond Visteria Țării Românești, dosar 42/1832, f. 71—72. Este vorba de primarul satului, probabil ultimul primar dinaintea desființării acestei așezări. Pentru acest termen vezi Tudor Mateescu, *Contribuții la istoria instituțiilor administrative ale românilor din Dobrogea în timpul stăpînirii otomane*, în „Anuarul Institutului de istorie și arheologie «A. D. Xenopol»“, XVII, Iași, 1980, p. 609—610.

³⁶ Arh. St. București, fond Visteria Țării Românești, dosar, 43/1832, f. 1013, 1016.

³⁷ Ibidem, dosar 105/1833, f. 252—253.

³⁸ Ibidem, dosar 106/1833, f. 942, 945.

³⁹ Ibidem, dosar 78/1834, f. 590—591.

⁴⁰ Ibidem, dosar 49/1837, f. 735, 740; dosar 50/1837, f. 75, 96.

⁴¹ Ibidem, fond Ministerul de Război, Departamentul ostășesc, dosar 318/1851, f. 46—47.

⁴² Victor Morfeș, *Relațiile statului Topalu cu ostroavele...*, p. 114.

⁴³ În harta lui D. Papazoglu, elaborată în deceniul al VII-lea al secolului trecut, figurează în satul Balaban, chiar în ostrov, (Arh. St. București, colecția Hărți, D. XIV. 1). Dispariția acestei așezări era, la data aceea, demult o realitate, pe care cartograful respectiv nu o putuse probabil cunoaște.

⁴⁴ Tudor Mateescu, *Documente privind istoria Dobrogei...*, p. 153.

⁴⁵ *Marele dicționar geografic...*, vol. I, p. 207.

⁴⁶ Victor Morfeș, *Relațiile satului Topalu cu ostroavele...*, p. 113—114; idem, *Monografia comunei Topalu*, p. 86—87; idem, *Infiltrări românești...*, p. 130.

Caraaptula, Caramurad, Caranasuf, Caraomer, Caraomur, Carasinan etc. În vorbirea curentă se pronunța, de regulă, Caraasan. Satul cu această denumire se afla pe malul Dunării, imediat în amonte de marea așezare românească Răsu-hata (numită mai tirziu impropriu Rasova).

Este vorba de o localitate cu o însemnată vechime, dalînd, în orice caz, dinainte de mijlocul secolului al XVIII-lea. Pe un *Antologhion* tipărit la București în 1766, carte care a aparținut mai multor biserici românești din Dobrogea, se găsește următoarea însemnare: „Această carte este a lui Tudor logofătul sin Popa Ioan ot Carahasan și cîndu am scris era cursul anilor de la zidirea lumii 7293 iar de la Hristos 1781“. O altă însemnare, din același an, privește nașterea fiicei sale Rada. Sînt însemnări și mai vechi referitoare la evenimente din 1770, legate de războiul ruso-turc din 1768—1774⁴⁷.

La sfîrșitul anului 1835, potrivit unui raport militar de la Călărași, au trecut într-o noapte, pe sîniile, pe gheață, în ostrovul Chiciu al Țării Românești „mai toți dicienii din satul Cara Asan“, unde au tăiat nuiele. Paznicii pichetului românesc Răsu-hata (*Răsuoata*), numit după satul dobrogean din acel drept, au prins pe unul dintre ei, Vlad Chiriță, pe care l-au adus la carantina Călărași. Curînd după aceea au venit la pichet „toți săteni(i)“ din Carahasan, împreună cu ciorbagiul satului, cerîndu-l pe acel om înapoi⁴⁸. În ciuda denumirii turcești, ca și în alte cazuri, satul era așadar românesc, termenul „dicieni“, așa cum se știe, desemnînd pe românii dobrogeni autohtoni⁴⁹. Tot prin 1835—1836, englezul C. B. Elliot, călătorind cu vaporul pe Dunăre, consenma la un moment dat că a trecut de „satele turcești“ Carahasan (*Karahassan*), Rasova și Cochirleni (*Gokirlen*)⁵⁰. Informația ne ajută, totodată, să localizăm cu exactitate această așezare care, la fel ca celelalte pe care le amintește Elliot, se afla chiar la Dunăre, fiind vizibilă de pe vas.

Izvoarele cartografice nu înregistrează satul Carahasan, dar acest lucru nu constituie pentru Dobrogea un caz singular. Mai important este faptul că, la 1850, Ion Ionescu de la Brad, enumerînd satele românești „de la Rasovata la Silistra, cale de 12 ceasuri“, nu menționează nici o așezare cu acest nume⁵¹. Pe de altă parte, la 1839, potrivit altei însemnări de pe *Antologhionul* amintit mai sus, această carte aparținea bisericii din Garvân⁵², sat situat spre sud-vest, ceva mai în interiorul Dobrogei. Localitatea Carahasan a dispărut, foarte probabil, în intervalul 1837—1839, în condiții și din cauze pe care nu le putem, deocamdată, cunoaște.

CEMŞILER. Cuvîntul, în forma aceasta, nu are nici o semnificație în limba turcă. Se pare însă că este vorba de o pronuție deformată a denumirii Cemceşiler (tc. *Çemçeciler*) de la *çemçe*, „recipient de lemn“, „blid“, *çemçeci* însemnînd „blidar“ (plural *çemçeciler*)⁵³. Și alte nume din toponimia otomană a Dobrogei desemnează profesii: Arabagilar, „cărufașii“; Daulgilar, „toboșarii“;

⁴⁷ Constantin Cioroiu, Aurel Mocanu, *Cartea românească în Dobrogea înainte de 1877*, Constanța, 1978, p. 51—52.

⁴⁸ Arh. St. București, fond Vornicia din Lăuntru, dosar 671/1836, f. 2; fond Comitetul Carantinelor, dosar 466/1836, f. 6. Vezi și Tudor Mateescu, *Documente privind istoria Dobrogei...*, p. 72.

⁴⁹ Const. C. Giurescu, *Știri despre populația românească a Dobrogei în hărți medievale și moderne*, [Constanța], [1966], p. 6; Tudor Mateescu, *Permanența și continuitatea românilor în Dobrogea*, București, 1979, p. 10.

⁵⁰ C. B. Elliot, *Travels in the three great empires of Austria, Russia, and Turkey*, vol. I, Londra, 1838, p. 186.

⁵¹ Victor Slăvescu, *op. cit.*, p. 120—130.

⁵² Constantin Cioroiu, Aurel Mocanu, *op. cit.*, p. 51.

⁵³ Această presupunere este întărită și de faptul că uneori apare și sub forma *Cimciler*. (D. Șandru, *Mocanii în Dobrogea*, București, 1946, p. 182, 192).

Devegichioi, „satul cămilarului“ etc. Era situat în imediata apropiere a actualului sat Făgărașu Nou, județul Tulcea⁵⁴.

Acest sat este menționat încă din secolul al XVIII-lea în izvoare cartografice: în harta austriacă manuscrisă intitulată „Plans der Moldau, Bassarabien und Walachey“ (1769—1774) — *Schimschiler*⁵⁵, ca și în altă hartă austriacă din 1773 — *Schemschiler*⁵⁶. După 1800 îl găsim într-o hartă rusă din 1817—1820 — *Cimjeleri*⁵⁷, în ceea a lui Lapie („Carte générale de la Turquie d'Europe“ — 1821) — *Tchemtchilar*⁵⁸ și în marea hartă statistică rusă din 1835 amintită mai sus — *Cemșiler*, unde i se dă și numărul caselor — 40, cu indicativul de așezare creștină⁵⁹.

În mai 1832, mai multe familii „bulgărești“ refugiate cu doi ani mai înainte în Țara Românească făceau cerere să li se îngăduie întoarcerea „la urma lor“. Capii acestor familii (11 în total) aveau însă cu toții nume românești, iar localitățile unde mergeau erau situate în Dobrogea. Cinci dintre ei, și anume Daniil Răuleanu, Daniil Bălăiță, Alecsentie Cojocar, Nicolae Platon și Grigore Ursache indicau satul *Simțireli*, iar altul, Vasile Bocaici, satul *Siluciler*⁶⁰. În cercetările noastre n-am întâlnit însă așezări dobrogene cu asemenea nume. Credem că, în ambele cazuri, este vorba de toponimul Cemșiler, redat defectuos de un dregător al Țării Românești nefamiliarizat cu limba turcă.

Satul apare apoi în mai multe izvoare cartografice: harta lui Hellert („Carte générale de la Valachie, de la Bulgarie et de la Roumilie“ — 1843 — *Tschimonelely*⁶¹, harta lui Ion Ionescu de la Brad anexată la lucrarea sa (1850) — *Chemchiler*⁶², harta lui F. von Stülpnagel („Karte der Moldau und Bessarabien“ — 1856) — *Tschimaneler*⁶³, harta geologului austriac Karl F. Peters („Geologische Übersichtskarte der nordlichen Dobrudscha“ — 1864 — *Tschemschiler*⁶⁴. Ultimul autor ne spune, în altă lucrare, că în satul Cemșiler, pe care l-a vizitat cu prilejul cercetărilor sale geologice, ca și în alte localități din apropiere, se găseau mocani „stabiliți și în parte foarte înstăriți“⁶⁵. Este știut faptul că mocanii statorniciți definitiv în Dobrogea înainte de 1877 se așezau numai în sate locuite de români, ceea ce constituie încă o dovadă pentru caracterul românesc al satului Cemșiler.

În ultimii ani ai stăpînirii otomane această localitate mai este menționată în harta lui Josef von Scheda (1869) — *Cemziler*⁶⁶ și în harta lui I. V. Massaloup („România și țerile vecine danubiene“ — 1875) — *Cemziler*⁶⁷. În harta elaborată de Marele Stat Major al Armatei Române între anii 1880—1883 figurează însă numai ca „siliște“ (imediat la nord de Făgărașu Nou)⁶⁸. Satul a fost distrus, foarte probabil, în virtutea evenimentelor tragice care au precedat războiul

⁵⁴ *Ibidem*, p. 41, 96.

⁵⁵ Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Hărți, D. XXVII.4.

⁵⁶ Arh. St. București, colecția Microfilme Austria, rola 3, c. 250.

⁵⁷ *Ibidem*, c. 278.

⁵⁸ Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Hărți, H. IV. 393.

⁵⁹ *Ibidem*, III, 461.

⁶⁰ Arh. St. București, fond Visteria Țării Românești, dosar 3201 A/1831, f. 577.

Vezi și Constantin Velichi, Veselin Trajkov, *op. cit.*, p. 340—341 (cu unele greșeli de transcriere).

⁶¹ Arh. St. București, colecția Hărți, A. XVIII.71.

⁶² I. Ionescu de la Brad, *op. cit.*, harta.

⁶³ Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Hărți, H. V. 1659 (Atlasul Dimăncescu), f. 192.

⁶⁴ *Ibidem*, C. III. 40.

⁶⁵ Karl F. Peters, *Grundlinien zur Geographie und Geologie der Dobrudscha, I. Geographischer Theil*, Wien, 1867, p. 52.

⁶⁶ Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Hărți, II. 130.

⁶⁷ Arh. St. București, colecția Hărți, A. XXIV. 2.

⁶⁸ Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Hărți, C. XXXII. 1.

ruso-româno-turc din 1877—1878, cînd mai multe localități creștine din Dobrogea au căzut pradă bașibuzucilor și cerchezilor. Locuitorii săi (toți sau măcar o parte dintre ei) și-au găsit adăpost ceva mai la nord, la Meidanchioi (azi Valea Teilor, județul Tulcea), unde, așa cum se știa pe la sfîrșitul secolului trecut, „familiile românești Tuslăreștii, Butuceștii, Sendreștii și Mutileștii“ erau de fel din satul *Simcilieni*, de unde fugiseră „de persecuția turcilor“⁶⁹. Locuitorii unor așezări vecine au păstrat pînă tirziu amintirea satului Cemeșiler⁷⁰. Se știa chiar că pe locul fostei sale vetre se mai găsea o troiță veche pe care scria: „aci a fost altarul bisericii creștine în orașelul Cimciler“⁷¹.

DEPREN. Cuvîntul turcesc *depren*, de la care derivă acest toponim, înseamnă „cutremur de pămînt“. Denumirea localității a fost dată probabil de la vreun seism; în orice caz, toponimia turcă abundă de nume curioase. Primele știri despre acest sat ne-au rămas de la austrieceii Lauterer și Mihanovici care, la 1783, au făcut cercetări amănunțite pe Dunăre. Potrivit descrierii lor, se afla chiar pe malul Dunării, ceva mai sus de Rasova (*Rasovat*) și era situat pe un rîu numit tot Depren, pe care se aflau citeva mori. Pe podul care străbătea acest rîu trecea drumul dintre Silistra și Rasova⁷². Lauterer face, în plus, următoarele observații: „La Depren se află pe fluviu 5 mori plutitoare și alte numeroase mori se află pe uscat, de la care își trage numele și localitatea“. Explicația nu este însă corectă, deoarece în turcește la moară se spune „dermen“ (derivat de la „değirmen“). Tot el mai spune că Dunărea era acolo foarte periculoasă „din cauza stîncilor ce se găsesc în fața Deprenului, pe malul drept“⁷³. Ultima informație despre această așezare ne-a rămas de la C. B. Eliot, călătorul englez amintit, care, pe la 1835—1836, trecînd pe Dunăre, amintește satul *Tepren*, după care urmau pe malul dobrogean al fluviului, Carahasan, Rasova, Cochirleni⁷⁴. N-ar fi exclus ca localitatea Depren să fi urmat soarta satului vecin Carahasan, dispărînd în aceleași condiții, necunoscute deocamdată.

HĂSĂNEȘTI. Denumirea este românească, derivată însă de la toponimul turcesc *Hasanbey* (*Hasan Bey*), format de la un nume de persoană, caz care nu este deloc singular în Dobrogea (compară cu Aidînbei, Alibei, Ezibei, Mihalbei, Musubei). Se afla chiar pe malul Dunării, în imediata apropiere a satului Topalu, așadar, într-o zonă din totdeauna curat românească. Mai tirziu, locuitorii acestui sat îi mai spuneau și *Alsănești* sau *Halsănești*⁷⁵, pe lîngă pronunția curentă *Asănești*⁷⁶. Presupunerea, lansată în deceniul al 3-lea al secolului nostru că așezarea Hăsănești ar fi luat ființă cu 200 de ani înainte⁷⁷ nu se bazează pe nici o știre precisă.

⁶⁹ Grigore Gr. Dănescu, *Dicționarul geografic, statistic și istoric al județului Tulcea*, București, 1896, p. 327.

⁷⁰ D. Șandru, *op. cit.*, p. 182, 192.

⁷¹ *Ibidem*, p. 192.

⁷² N. Docan, *Explorațiuni austriece pe Dunăre la sfîrșitul veacului al XVIII-lea*, în „Academia Română. Memoriile Secțiunii istorice“, seria II, tom. XXXVI (1913—1914), p. 670.

⁷³ *Ibidem*, p. 631.

⁷⁴ C. B. Eliot, *op. cit.*, vol. I, p. 186. Faptul că le spune sate „turcești“ nu se referă la populația lor, ci la apartenența regiunii respective la Imperiul otoman. Peste cîțiva ani, la 1839, călugărul rus Partenie, care a călătorit prin acele locuri, arată că tot malul dobrogean al Dunării era locuit de români. (*Din călătoriile ieromonahului rus Partenie prin Moldova în jumătatea întîi a veacului XIX*, trad. V. Puiu, Vălenii de Munte, 1910, p. 40).

⁷⁵ Victor Morfeș, *Monografia comunei Topalu*, p. 87.

⁷⁶ Idem, *Infiltrări românești...*, p. 130.

⁷⁷ Idem, *Monografia comunei Topalu*, p. 87.

Satul este totuși menționat încă din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Astfel, îl găsim în lucrarea cartografică austriacă „Plans der Moldau, Bessarabien und Walachey“ (1769—1774) : *Gasinesti*⁷⁸, într-o altă hartă austriacă din 1773 : *Gozanestij*⁷⁹, ca și în harta lui Schmidt (1774) : *Choseneti*⁸⁰. Este amintit apoi. la 1783, de austriecii Lauterer (*Hasambej*)⁸¹ și Mihanovici (*Hasambeg*), acesta adăugînd că era un sat „închis de la deal într-un mal îngust, mlăștinos“⁸². Curînd după aceea, la 1786, este pomenit, sub forma *Hasson-Bei*, în jurnalul călătoriei pe Dunăre al germanului Jenne⁸³. Apare de asemenea într-o hartă a sud-estului Țării Românești și a unei părți a Dobrogei, datînd probabil din primele decenii ale secolului al XIX-lea : *Hasan*⁸⁴ și în harta lui Guillaume de Vandoncourt („Carte générale de la Turquie d'Europe“ — 1828) : *Kosinest*⁸⁵. În marea hartă statistică rusă imprimată în 1835 este trecut sub forma *Asanești*, fiind plasat chiar pe malul Dunării, puțin mai sus de Topalu, în dreptul insulei Balaban. Nu i se indică însă numărul caselor⁸⁶, ceea ce arată limpede că această localitate fusese distrusă în timpul războiului ruso-turc din 1828—1829.

La 1850, în lista satelor dobrogene care nu mai existau, întocmită de Ion Ionescu de la Brad, figurează și *Hassanesti*⁸⁷. Această așezare nu a mai fost refăcută niciodată, deși într-o hartă nepusă în concordanță cu realitatea, ca cea a lui D. Papazoglu, apare încă⁸⁸. Denumirea satului s-a păstrat însă⁸⁹ și chiar urmele lui s-au menținut multă vreme. Victor Morfei, autorul unei monografii a comunei Topalu, consemna, prin 1923, următoarele : „Bătrînul Marin Gidei îmi spunea că-și amintește că mama bătrînei Marina Vulpe obișnuia să se ducă la Hăsănești, unde plîngea la mormîntul mamei sale“⁹⁰. Este totodată un indiciu că, după distrugerea acestui sat, locuitorii lui, ca și cei din ostrovul Balaban, s-au mutat în așezarea vecină Topalu.

LOZOVA. Este un toponim româno-slav foarte vechi, întilnit și la stînga Dunării : un sat, o baltă, un pîriu și o vale din sudul Moldovei (fostul județ Covurlui) au acest nume⁹¹. Satul dobrogean omonim se afla cam în același drept, în părțile de nord ale provinciei. Este menționat la 1830, cu prilejul refugierii mai multor locuitori ai Dobrogei la stînga Dunării. Printre aceștia figurează și Vasile Mocanu și Simion Cîrciumaru, de fel din Lozova, care mergeau la Brăila⁹². Este aproape sigur că și acest sat a fost distrus în timpul războiului ruso-turc din 1828—1829, deoarece marea hartă statistică rusă nici nu-l înregistrează măcar.

⁷⁸ Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Hărți D. XXVII. 4.

⁷⁹ Arh. St. București, colecția Microfilme Austria, rola 3, c. 250.

⁸⁰ Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Hărți, D. VII. 12.

⁸¹ N. Docan, *op. cit.*, p. 652.

⁸² *Ibidem*, p. 671—672.

⁸³ Constantin I. Karadja, *Un călător pe Dunăre în anul 1786*, în „Revista istorică“, X (1924), nr. 1—3, p. 45.

⁸⁴ Arh. St. București, colecția Hărți, A. XX. 8.

⁸⁵ *Ibidem*, A. VI. 2.

⁸⁶ Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Hărți, D. XIX. 1.

⁸⁷ I. Ionescu de la Brad, *op. cit.*, p. 76.

⁸⁸ Arh. St. București, colecția Hărți, D. XIV, j.

⁸⁹ Un ostrov dunărean, Gisca Mică, era numit și Hasan Bei ; același nume îl purta și canalul care-l despărțea de ostrovul Gisca Mare. (Arh. St. Buc., fond Ministerul de Război, Departamentul ostășesc, dosarele 186/1857, f. 264, 115/1861, f. 7; *Marele dicționar geografic...*, vol. III, București, 1900, p. 691). Acest ostrov se găsea însă mult mai în josul Dunării, neavînd deci vreo legătură cu denumirea turcească a satului Hăsănești.

⁹⁰ Victor Morfei, *Monografia comunei Topalu*, p. 88.

⁹¹ *Marele dicționar geografic...*, vol. IV, București, 1901, p. 189.

⁹² Arh. St. București, fond Visteria Țării Românești, dosar 162 B/1830, f. 823—824. Vezi și Constantin Velichi, Veselin Trajkov, *op. cit.*, p. 224.

Amintirea acestei așezări s-a păstrat însă. La 1872, Mănăstirea Cocoșu cumpără, cu suma de 2000 de piaștri, o moară la punctul numit „Lozon“, lângă satul Meidanochioi⁹³. Peste mai bine de două decenii moara exista încă la „Lozova“, aflându-se tot în stăpînirea acelei mănăstiri⁹⁴. Este un indiciu sigur pentru a stabili locul unde a fost vatra localității Lozova. De altfel, în aceeași zonă se găsea și un pîriu numit Lozova, afluent al râului Taița⁹⁵, pe care, foarte probabil, fusese așezat satul avînd aceeași denumire.

MÎNJINA. Denumirea se întilnește și la stînga Dunării; este bine cunoscut satul cu acest nume din ținutul Covurlui, unde a fost moșia lui Costache Negri. O așezare omonimă există însă și în județul Dimbovița, în imediata apropiere a satului Manga. Mînjina este, credem, un diminutiv al numelui Manga; așa se explică de ce toponimul dobrogeean apare și cu variantele *Mangina* și *Manjina*. Satul numit astfel se afla în vecinătatea localității Cerna (județul Tulcea), de o parte și de alta a unui pîriu purtînd aceeași denumire⁹⁶.

La 1850, Ion Ionescu de la Brad menționează, printre așezările dispărute din Dobrogea, și „Mangina“⁹⁷. Într-o scrisoare către Ion Ghica din 2 iulie același an, el arată că găsise, lângă dealul Prihobcea, „una din cele mai frumoase văi de Șvițera, unde sunt trei ciușmele vechi, apă de izvor limpede și bună ca de munte și în ea un lucru la care nu mă așteptam, siliștea numită Mînjina“. Aceasta îi amintise de prietenul comun, Costache Negri, și, făcînd aluzie la proiectele revoluționarilor români în emigrație legate de Dobrogea, unde unii voiau să-și creeze ferme⁹⁸, își exprima dorința „ca aceste siliști locuite de români să vie tot românii să le ieie și Mînjina tot a lui Negri, a bunului Negri să fie, ca așa și dincolo și dincoace de Dunăre, Mînjina să înflorească“⁹⁹. Aceste proiecte nu s-au realizat însă¹⁰⁰, iar fosta așezare dobrogeană Mînjina nu s-a mai refăcut niciodată. Prin deceniul al 4-lea al secolului nostru urmele acestui sat erau încă vizibile, suprapuse fiind pe numeroase vestigii din epoca stăpînirii romane¹⁰¹.

VALEA LUPULUI. Este un toponim curat românesc (ambele cuvinte componente fiind de origine latină), avînd o arie largă de răspîndire. În Dobrogea, un sat cu acest nume figurează, la sud-est de Măcin, într-o hartă austriacă din 1773: „Vale Lupa“¹⁰². Este pomenit din nou abia la 1850 cînd un român dobrogean, Costache sin Vasili Dombroveanu, fugit la Brăila, declară că era de fel din „satu(l) Valea Lupului, ținutul Măcinului“¹⁰³. A fost distrus credem, ca și alte localități din Dobrogea, în timpul războiului Crimeii. În harta Marelui Stat Major al Armatei Române, amintită mai sus, ridicată între 1880—1883, nu

⁹³ Ioan Dragomir, *Cîteva documente turcești necunoscute privitoare la Mănăstirea Cocoș*, în „Biserica Ortodoxă Română“, LXXXIII (1964), nr. 11—12, p. 1118.

⁹⁴ Grigore Gr. Dănescu, *op. cit.*, p. 159.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 297.

⁹⁶ G. Coatu-Cerna, *Manjina*, în „Analele Dobrogei“, XIII—XIV (1932—1933), p. 76.

⁹⁷ I. Ionescu de la Brad, *op. cit.*, p. 76. Vezi și Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 61, în notă, unde se consideră că *Mangina* „poate fi o transcriere greșită sau pentru Marginea sau pentru Mînjina“. Prima ipoteză trebuie însă exclusă.

⁹⁸ T. Mateescu, *Projets roumains d'exploitation agricole en Dobroudja au milieu du XIXe siècle*, în „Revue roumaine d'histoire“, XI (1972), nr. 4, p. 660.

⁹⁹ Victor Slăvescu, *op. cit.*, p. 125.

¹⁰⁰ T. Mateescu, *Projets roumains...*, p. 662—663.

¹⁰¹ G. Coatu-Cerna, *op. cit.*, p. 76—77.

¹⁰² Arh. St. București, colecția Microfilme Austria, rola 3, c. 250.

¹⁰³ Tudor Mateescu, *Documente privind istoria Dobrogei...*, p. 157.

apare nici un sat cu acest nume, dar în zona situată la sud-est de Măcin este însemnată o vale denumită „Valea Lupului”¹⁰⁴. Toponimul, singura amintire, se pare, a fostului sat s-a păstrat și după aceea, desemnând o mică vale din apropierea localității Țiganca¹⁰⁵ (azi Nifon, județul Tulcea).

Date privind ecoul Memorandumului în opinia publică din România

TRAIAN RUS

În șirul luptelor duse de poporul român pentru unitate și independență, dreptate și libertate socială și națională, un moment de seamă l-a constituit mișcarea memorandistă din anii 1892—1894. Prin conținutul său, Memorandumul — care „n-a fost opera personală a unor oameni, ci a fost hotărârea fermă a tuturor românilor”¹ — a reprezentat o sinteză istorică, politică, juridică a situației românilor transilvăneni. În acest document, cu caracter politic precumpănit, înaintat în 1892 Curții de la Viena, se cereau pentru românii din Transilvania, care reprezentau trei sferturi din populația acesteia, drepturi echivalente cu importanța lor în viața social-politică a țării.

Refuzul împăratului Francisc Iosif I de a primi memoriul și pe delegați, manifestațiile șovine puse la cale de oficialități împotriva memorandiștilor, arestarea fruntașilor politici transilvăneni, procesul intentat acestora² au provocat

¹⁰⁴ Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Hărți, C. XXXII. 1. Vezi și Const. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 62.

¹⁰⁵ Grigore Gr. Dănescu, *op. cit.*, p. 306.

¹ Arh. St. București, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar 228¹ 1939, f. 9.

² „În anul 1892, când apăsarea politică, socială și economică a românilor ardeleni, prin suirea la cîrma țării a teroristului renumit Banffy Deszô a trecut toate marginile — se arată într-un document semnat de un număr de 15 memorandiști — poporul român a hotărît ca toate prigonirile, relele și nedreptățile ce bîntuie acest popor să fie cuprinse într-un document numit „Memorand” și acesta prezentat împăratului din Viena ca semn de protest al neamului românesc. Pelerinajul memorandist a durat din 29 mai pînă la 10 iunie. Deputația a avut 300 de membri, delegați ai județelor. Din fiecare județ erau aleși 5—6 delegați. La 29 mai delegațiile s-au întrunit în primăria veche — Altes Rathaus — a Vienei într-o manifestațiune impunătoare. Primirea românilor a fost admisă la început. În scurt timp a sosit la Viena contele Szapary, ministru de interne. Tot atunci baronul Banffy — în calitate de președinte al camerei maghiare — a mers personal la împărat și l-a amenințat cu detronarea și deslîpirea Ungariei de către Austria, dacă dă ascultare valahilor. Bătrînul împărat a prins frică și a dispărut din oraș” (Ibidem, f. 5).

Într-un alt document se face următoarea subliniere : „Întorși înapoi memorandiștii, drumul lor a fost presărat de ruini și grozăvii. Ardealul a fost prefăcut într-un vast cîmp de inchișiție, teroare, măceluri, temniți, omoruri și martirizări. Împotriva lor s-au deslănțuit prigoane înfiorătoare. În urma memorandumului, unii au fost umiliți și torturați, alții au fost insultați și loviți. Li s-au distrus casele, li s-au confiscat întregul lor avut, au fost sărăciți pînă la extrem. Au azvîrlit în ei cu pietre. Au fost batjocoriți, au fost țîriți și în fața tribunalelor maghiare și condamnați pe capete. Au fost purtați în lanțuri” (Ibidem, f. 9).